

Invalidovna - provždy zmařená šance

Author: Michal Achremenko | Published: 27.03.2008

Na projektu experimentálního sídliště, umístěného na území bývalého vojenského cvičiště o rozloze asi 13 hektarů, s 1260 byty pro zhruba 4 200 obyvatel se pracovalo od roku 1959. Jeho realizace trvala od roku 1960 do roku 1965. Architektonický návrh je dílem kolektivu Pražského projektového ústavu, jenž vedl architekt Josef Polák, autory urbanistického řešení byli architekti Jiří Novotný, Stanislav Horák a František Šmolík. Dobová zpráva o průběhu projekčních prací experimentální výstavby na Invalidovně z dílny Státního ústavu pro projektování stavbu označila za součást strategie řešení bytového problému: „V experimentální výstavbě jde především o to, připravit a vyzkoušet hospodárné, technicky vyspělé a společensky pokrokové průmyslové typy obytných budov.“

Nedotažený experiment

Na původní maketě se sídliště rozprostírá od základní školy, která je na stejné úrovni jako původní barokní Invalidovna z let 1731 až 1737 od Kiliana Ignace Dientzenhoffera, až po úpatí stoupání na vrch Krejčárek, kde se za stávajícím hotelem Olympik předpokládala výstavba dalších budov a stadionu. Z těchto plánů na další postupné rozšiřování sídliště ovšem nakonec sešlo. Sídliště je tak tvořeno pouze několika různými typy obytných domů, obchodním střediskem, mazutovou výtopnou, přičemž nechybí (přesněji řečeno nechyběla) ani mateřská školka a dodnes fungující základní škola. V letech 1964 až 1970 byl celý areál doplněn ještě hotelem Olympik.

„Bylo to první a poslední sídliště, kde měli architekti a umělci volnou ruku,“ vzpomíná architekt Karel Firbas, jeden z účastníků výstavby: „Panelová lobby tehdy nebyla ještě tak silná, aby architektům a stavitelům mohla diktovat, z čeho mají stavět.“ V čem spočíval onen experiment? Na výstavbu byla použita jedna z nejpokrokovějších panelových stavebnic, která díky velkému, šestimetrovému, modulu umožňovala sestavovat jedinečné dispozice bytu s pásovými okny. Stejná stavebnice byla využita i u staveb občanské vybavenosti. Na Invalidovně byly také poprvé použity středněrozponové konstrukce, které se staly základem stavebních soustav T 06 B, což byl příčný systém železobetonových stěn nesoucích v rozponu šestimetrové železobetonové dutinové panely, a systém VVÚ-ETA. Tyto železobetonové panely předpjaté elektroohřevem (metoda byla převzata ze SSSR) měly rozměr

240×620×20 cm. Spotřeba ocelové výztuže R40 zkroucené na RK60 byla o 50 % menší než při použití oceli normální. „Tehdy se z betonu ještě neodlévalo,“ vysvětluje architekt Jiří Lasovský, spoluautor projektu.

Experimentální panelový systém vedl k nevšední variabilitě panelových domů (schodišťové domy, terasové domy, domy s mezonetovými byty, pavlačové domy), což umožňoval nový konstrukční princip příčných nosných zdí, který uvolnil fasádu. Experimentální stropní panely však byly poněkud poddimenzované. Statici dnes varují před zásahy do stropní konstrukce, jejíž nosnost je kvůli velkým vnitřním podélným otvorům na samé hranici únosnosti. Tušil to ostatně i tehdejší statik, který se při pohledu na hromadu knih v koutě nově zabydlované místnosti zděšeně dožadoval jejich rozprostření na větší plochu. „Nosnost panelů použitých při výstavbě ostatních domů na Invalidovně byla po dokončení prvního čtyřpatrového domu u Sokolovské ulice ale už zvýšená,“ vzpomíná Firbas.

Domy na Invalidovně nejsou podsklepené, sklepy nahrazují kóje v přízemí nebo na patrech. Nehygienické sklepy a suterény odpadají, což zásadně zvyšuje kvalitu prostředí domu,“ uvádí výše zmíněná zpráva. Dnes sídliště ale zápolí s jinými: problémy způsobují těžko přístupné inženýrské šachty, které jsou v parných létech líhni komárů.

Na Invalidovně ovšem v době jejího vzniku nešlo jenom o kvalitu bydlení, jednalo se zároveň o to, jak sladit tyto nároky s ekonomickými možnostmi. „Jednou z předností projektu byla dosažená ekonomická efektivita daná optimalizací návrhu konstrukcí a minimální spotřebou stavebních hmot, takže celkové náklady na jeden průměrný byt nepřesahovaly 170 tisíc korun,“ tvrdí architekt Milan Rejchl.

Experimenty na všech stranách

Nejviditelnějším příkladem využití revoluční technologie na celém sídlišti je čtyřpatrový dům na vnějším okraji sídliště, souběžný se Sokolovskou ulicí. Šestimetrový modul umožňoval budovu proložit z obou stran souvislým pásem oken a uvnitř bytů poskytoval možnost využít mobilní příčky a přizpůsobit tak prostor aktuálním potřebám rodiny zvětšením či zmenšením počtu místností. Ze tří základních prostorů tak bylo možné vytvořit šest místností, byt' materiál tehdejších příček (pazdeří) poskytoval pramálo soukromí, ale revoluční, či experimentální to rozhodně bylo. Velmi novátorský ve své době byl i pás zabudovaných skříní,

které se táhnou po celé výšce a délce půdorysu bytu, takže volný prostor bytu „nezabydlují“ masivní skříně.

Experimentem bylo i etážové topení. Všech 64 bytů tohoto domu byly vybaveno agregátem Mora a termostatem, který umožňoval racionální vytápění. Firma Mora měla navíc za povinnost zdarma své agregáty „servisovat“. Po uplynutí jejich životnosti Mora zkonstruovala nové agregáty, které však byly „náhodou“ větší a do prostoru vymezeného pro starší typ agregátu se nevešly. Dům byl proto velkým nákladem připojen na dálkové vytápění z lokální výtopy, která je další pozoruhodnou stavbou sídliště. Nyní ovšem nefunguje ani ta a sídliště je vytápěno z Mělníka.

Tento dům se šesti vchody byl hotový jako první a několik vzorově zařízených bytů bylo zpřístupněno veřejnosti k nahlédnutí. Vybavení bytů pocházelo z dílen ÚBOK a mělo dokázat, že i malý byt v panelovém domě lze zařídit vkusně a účelně.

Budoucnost patří aluminii?

Dominantou sídliště je tzv. hotelový dům o jedenácti podlažích. Měl nabízet, a také nabízel, zařízené byty pro přechodné bydlení včetně některých služeb. Obyvatelé sídliště se tu skutečně setkávali s různými postavami kulturní a veřejné sféry, které tu řešily, například po rozvodu či při přestěhování do hlavního města svoji aktuální bytovou situaci. Za velkými výkladci v přízemí měla být kavárna a jiná společenská zařízení sloužící přechodným obyvatelům hotelového domu. Časem se však domu „zmocnili“ stálí obyvatelé, takže nabyl charakteru obvyklého činžovního domu až do úplného vybydlení, jehož jsme nyní svědky. Koncept „koldomu“ se tedy, už po několikáté, na Invalidovně neosvědčil.

Novátorským rysem této stavby je i hliníkové obložení, které je dnes už památkově chráněno. Strohé linie hotelového domu ožívají charakteristické corbusiérovské nohy vytvářející zastřešení vchodu a pověstné neustálým průvanem, který se mezi nimi proháněl.

Obchodní centrum, ve srovnání s dnešním chápáním tohoto pojmu pouhý koloniál, bylo rozprostřeno kolem vodní nádrže ozdobené plastikou. Nákupní zóna byla zastřešena před nepřízní počasí. Občanská vybavenost, pošta, zelenina, restaurace, však do současnosti nepřežily. Zbyl jen supermarket Albert. Voda z nádrže ohrožovala podzemní skladovací prostory bývalých obchodů, proto byla vypuštěna a bazének nyní hyzdí odpadky. Keramická plastika zdobící někdejší vodní plochu má nejlepší léta rovněž za sebou.

Tato apolitická plastika spolu s několika dalšími funkčními plastikami (betonové skluzavky a prolézačky na dětských hřištích) je rovněž vyjádřením tvůrčí svobody projektantů a realizátorů sídliště. Některé prameny uvádějí jako jejich autory Olbrama Zoubka a Evu Kmentovou.

Povodeň jako rána z milosti?

Po povodni zmizelo i osm sdružených šachovnicově rozmístěných přízemních pavilonů školky a jeslí pro 155 dětí. Velkoryse koncipovaná mateřská školka byla umístěna na poměrně velkém pozemku bohatě porostlém zelení a vybaveném dětským mobiliářem. Rozdělení na jednotlivé pavilony podle věku dětí mělo i jakýsi takřka strategický význam. případný útok infekční choroby by nevedl k zavření celé školky, stačila by izolace jen jednoho z osmi pavilonů. Živý hustý habrový plot kolem areálu pak vytvářel iluzi kouzelné zahrady a opticky

chránil malé obyvatele školky. Fyzicky je chránil plot z ocelových profilů dokonale skrytý živým plotem, takže nevznikal dojem zamřížovaného území.

Invalidovna se ale záhy po svém dokončení začala potýkala s typickým problémem sídlišť, totiž stárnutím populace, takže počet dětí klesal a školka byla z větší části nevyužívaná. Pavilony tak obsadila zdravotnická zařízení, která na sídlišti od počátku chyběla, nastěhovala se sem dokonce i školka pro děti cizinců. Z povodně, která pavilony zatopila téměř po střechu, se však areál školky už nevzpamatoval a došlo k jeho demolici. Obyvatelé Invalidovny ani po několika letech od demolice nevědí, co bude na pozemku stát a jelikož tajemně mlčí i představitelé městského úřadu, mohou se zřejmě obávat nejhoršího. Znepokojují je příklady z jiných sídlišť, která developeři dodatečně zahušťují přístavky na zbylých volných plochách.

Olympik bez sportovních stadionů

Poslední významnou stavbou sídlištního prostoru je hotel Olympik, jehož jméno předznamenávalo možnost, že na nedalekém Rohanském ostrově budou vybudována velká sportovní zařízení, která by mohla posloužit při pořádání velkých sportovních podniků. Autory projektu byli Josef Polák, Vojtěch Šalda, Milan Rejchl a Jan Zelený. Zvolili tehdy oblíbenou kombinaci vertikální věžové budovy pro ubytování a nízké horizontální budovy se společenskou funkcí. Hotel svou funkci plní dodnes.

Nikoliv nezajímavá užitková stavba, doplňující komplexní vybavení sídliště, je i mazutová výtopna od Jana Zeleného z roku 1964. Tvar stavby je určen jejím zastřešením, výjimečnou konstrukcí napnutou mezi taženými piloty, pokrytou šesticentimetrovým betonovým pláštěm, který kombinuje statické možnosti lanové střechy s izolačními vlastnostmi betonové skořepiny.

Projekt však nebyl jenom chválen. V časopise Architektura ČSR z roku 1960 se například dočítáme: „Zvláštní význam má plánovaný pokusný obytný soubor proto, že je umístěn na velmi exponovaném místě. Invalidovna, Maniny a Těšnov a další přilehlé prostory tvoří dnes vlastně nejrozsáhlejší volné území v bezprostředním navázání na městské centrum. To znamená, že by bylo třeba zacházet s touto plochou obzvláště obezřetně. Bylo zde však umístěno sídliště Invalidovna, aniž bylo podrobněji dořešeno celé území“. Příští dlouhá desetiletí však ukázala, že chybějící urbanistická koncepce celého území nikoho vlastně ani netrápila. A pokud přece jenom, tak se problémy řešily pomocí trhavin - v roce 1985 padlo za oběť urbanistickému inženýrství nádraží Těšnov.

Na zmaření ambicí experimentálního sídliště Invalidovna však stačil jen plynoucí čas. Naděje na zlepšení stavu, či zachování původní ideje sídliště zřejmě není. Snaha zapsat ho do památkového území a ochránit tak urbanistické řešení totiž neuspěla. A to i přesto, že se sídliště zmiňovalo i při výuce architektů. „O Invalidovně jsme se učili na hodinách urbanismu. Byla příkladem tehdejších názorů na urbanismus a zároveň novátorská i z hlediska nového konstrukčního systému. Dokonce jsme tam byli na exkurzi v nově postavených takzvaných experimentálních bytech,“ vzpomíná architekt Petr Krejčí.

Foto autor

27.03.2008 13:28, Michal Achremenko